

آموزش، فضای مجازی و صلح : بازنمایی و تحلیل تجارب زیسته دانش آموزان متوسطه اول در

ساحت های چندگانه صلح

رئوف آذری^۱، شهلا معروفی^۲

چکیده:

قرارگرفتن زیست بوم ما در جغرافیای خاورمیانه واژگان و گفتمان جنگ را به ویژه تحت سیطره هژمونی رسانه ای به گفتمانی حاکم بدل کرده است. بدیهی است گفتمان مذکور تاثیرات شگرفی بر شکل گیری هویت نسل نوجوان و جوان خواهد داشت. می‌تواند در راستای کاهش خشونت در ابعاد مختلف و افزایش گفتمان صلح به منظور بهبودی وضعیت مذکور چاره اندیشی شود. در مطالعه حاضر با هدف بازنمایی و تحلیل تجارب زیسته دانش آموزان متوسطه اول در ساحت های چندگانه صلح (صلح با خود، با خدا، با هم نوعان، با طبیعت و کتاب ها و منابع اطلاعاتی) و نیز با استفاده از روش تحقیق کیفی از نوع پدیدار شناسی و با بهره گیری از فن مصاحبه عمیق نیمه سازمان یافته با ۲۱ نفر از دانش آموزان متوسطه اول شهرستان سردشت، که با روش نمونه گیری ملاکی (مشاهده و قرارگرفتن در معرض خشونت، تشخیص نارضایتی و ناخشنودی) در یکی از روستاهای مرزی انتخاب گردیده بودند، انجام شد. بعد از ضبط و ثبت این اطلاعات نسبت به آموزش حضوری در کلاسی تحت عنوان "زنگ آشتی" در جلسات متعدد و همچنین آموزش مجازی از طریق شبکه های اجتماعی، مجددا این تجارب مورد واکاوی قرارگرفت. نتایج تحلیل و مقایسه این تجارب نشان داد که آموزش مذکور به بهبودی نسبی نگرش این دانش آموزان، در ساحت های چندگانه صلح منتج گردیده است. ضمن بازنمایی تغییرات این دانش آموزان در قالب روایت هایی سعی گردیده است راهکارهایی به منظور کاهش خشونت در محورهای یاد شده در میان دانش آموزان ارائه شود.

واژگان کلیدی: صلح، آموزش، فضای مجازی، تجربه زیسته، صلح چندگانه، دانش آموزان

[@azari53@gmail.com](mailto:azari53@gmail.com)

۱ فعال صلح و مهربانی، دبیر کارگروه سواد رسانه ای و مسولیت اجتماعی انجمن سواد رسانه ای ایران

۲ کارشناس ارشد مدیریت تحول و مربی کودکان

جنگ های جهانی و آثار به جامانده از آن، رشد سیستم های تسلیحاتی اتمی، ظهور جوامع فرا صنعتی امپریالیستی^۳ و تعارض میان آن ها، واقعه ۱۱ سپتامبر و تخریب زیست محیطی در سطح بین المللی جهان را به سمت سرایشی پیش برده است (فتوحی واجارگاه و اسلامی، ۱۳۸۷) به گونه ای که در سال های اخیر، جنگ های مختلف در مناطق گسترده ای از خاورمیانه (سوریه، یمن، عراق، افغانستان و ...) تلفات فراوانی را به همراه داشته و پیامد های جبران ناپذیر گسترده جانی، آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و ... را به این کشورها و ساکنان این مناطق وارد نموده است. کشتار، سلاح های اتمی، شیمیایی و حملات تروریستی همگی حاصل و برآیند جنگ و جاری نبودن گفتمان صلح است. صلح عبارت است از وضعیت روانی، اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و معنوی که در سطح فردی، بین گروهی و جهانی، زندگی بشر متجلی گردیده و محصول نهایی انتقال انسان ها از خود محوری، خودخواهی و تمایلات ستیزه جویانه و دوگانه به وضعیت جهانی و فراگیر آگاهی از وحدت و یگانگی بنیادی بشر و ارتباط با تمامی بشریت و در حقیقت ارتباط با تمامی زندگی است. (دانش^۴ ۲۰۰۶، به نقل از کاظم پور ۱۳۹۶).

آموزش صلح^۵ یکی از موضوعات با اهمیت و نسبتاً مغفول در حوزه تعلیم و تربیت به شمار می رود. آموزش صلح را پرورش بینش جهان شمول و نیز نوعی آگاهی اصیل که انسان را توانا می سازد تا به عنوان یک شهروند جهانی رفتار نماید، تعریف کرده اند (ریردون^۶: ۱۹۸۸). همچنین سازمان یونسکو^۷ مؤلفه های آموزش صلح را شامل دموکراسی، حقوق بشر، تعاون و همبستگی، حفظ فرهنگ خود و دیگران، جهان وطنی، حفاظت از محیط زیست و معنویت اعلام کرده است (یونسکو، ۱۹۹۹). توجه به صلح، پیامدها و ضرورت پرداختن به آن تا حدود نسبتاً مطلوبی از سوی پژوهشگران، متخصصان تربیتی و نهادهای بین المللی تبیین گردیده است. اما به نظر می رسد آموزش صلح و یا به عبارت دیگر تربیت برای صلح^۸ (زادزیل^۹، بیتا: ترجمه حکمیون، ۱۳۸۱) به اندازه کافی مورد توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان کشورها قرار نگرفته است (پیامد های اشاره شده و آمار تلفات جنگ در چند دهه ی اخیر موید این امر است). هر چند که پژوهش های متعددی ابعاد مختلف این مسئله را تشریح نموده اند.

^۳. imperial

^۴. Danesh

^۵. Peace Education

^۶. reardon

^۷. UNESCO

^۸. Education for Peace

^۹. Zadzil

مرزوقی، محمدی، شمشیری و دادگر (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان "تدوین برنامه درسی صلح در آموزش عالی" با استفاده از روش مطالعه موردی، نظر متخصصان و استادان برخی دانشگاه های ایران را واکاوی نموده اند. براساس نتایج بدست آمده، "برنامه درسی صلح"، دارای ابعادی چون محتوا، منطق، اهداف، روش ها و محیط یادگیری به عنوان مضامین سازمان دهنده بوده و هر کدام از این مضامین نیز دارای سطوح و مضامین پایه ی متنوعی هستند که می توانند برای تدوین برنامه درسی صلح به کار آیند.

میر و شمشیری (۱۳۹۶) در نتیجه تحقیقی توصیفی-تفسیری با عنوان "بررسی تربیت دینی صلح محور مبتنی بر کثرت گرایی دینی عرفانی" به این موضوع اشاره کردند که بر اساس نوع نگاه تربیت دینی صلح محور مبتنی بر کثرت گرایی دینی عرفانی می توان مولفه ها و پیش زمینه های نظیر ایجاد روحیه ی همدلی و مهرورزی، گفتمان دینی، تساهل و تسامح یا مدارا و ایجاد روحیه مسئولیت پذیری میان پیروان ادیان را مطرح کرد.

کاظم پور و بابا پور واجاری (۱۳۹۶) با روشی شبه آزمایشی به بررسی "تاثیر آموزش صلح بر مسئولیت پذیری دانش آموزان" پرداختند. حاصل بررسی های آنان تایید کننده این مسئله بود که آموزش صلح، مسئولیت پذیری دانش آموزان را افزایش می دهد.

فیروزه کمیشانی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان "بررسی ویژگی های آموزش صلح در برنامه ی درسی دوره ی ابتدایی از دیدگاه کارشناسان و معلمان" با استفاده از روش توصیفی از نوع زمینه یابی، نشان داد که تمامی مؤلفه های آموزش صلح در برنامه ی درسی از دیدگاه معلمان پایین تر از حد متوسط ارزیابی شده است. کارشناسان نیز مؤلفه های «آگاهی از صلح و روشهای حصول به آن» «احترام به تمامی اشکال حیات و زندگی» و «احساس همدردی در سطح ملی و بین المللی» کمتر از حد متوسط و مؤلفه های «مشارکت، همکاری و تشریک مساعی» ، «مسئولیت پذیری در برابر اعمال شخصی و اجتماعی» و «حل مسالمت آمیز اختلافات» متوسط به بالا ارزیابی کرده اند.

فتحی واجارگاه و اسلامی (۱۳۸۷) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی میزان توجه به «آموزش صلح» در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، کارشناسان برنامه ریزی درسی و معلمان دوره ابتدایی شهر تهران" که شاکله اصلی آن را شناسایی مفاهیم و مؤلفه های "آموزش صلح" و میزان توجه به این مفاهیم و مؤلفه ها در برنامه های درسی مدارس دوره ابتدایی تشکیل می دهد با روش توصیفی - پیمایشی نظر متخصصان، کارشناسان و معلمان را مورد بررسی قرار داده اند. نتایج این پژوهش نمایانگر این موضوع است که معلمان دوره

ابتدایی، متخصصان تعلیم و تربیت و کارشناسان برنامه ریزی درسی با آموزش مفاهیم و مولفه های « آموزش صلح» در حیطه های دانش، توانش و نگرش، در حد بسیار زیادی موافق هستند.

بارتال و روسن^{۱۰} (۲۰۰۹) در مطالعه ی خود با عنوان " آموزش صلح در جوامع درگیر مناقشات ستیزه جویانه : مدل آموزش مستقیم و غیر مستقیم " نقش آموزش صلح در شکل گیری زیر ساخت های جامعه شناختی و تغییر آن با دو مدل آموزش مستقیم و غیر مستقیم را ارائه و مورد بحث قرار دادند.

نسیم، ارشد آياز، دویلی^{۱۱} (۲۰۱۷) در پژوهشی تحت عنوان " رسانه های جمعی فضایی برای آموزش صلح" چارچوب مفهومی را در بستر رسانه های جمعی به منظور ایجاد فضایی برای آموزش صلح ارائه نموده و پتانسیل ها و ویژگی های رسانه های جمعی را به عنوان فرصتی مورد بررسی قرار دادند.

همچنین در خصوص تاثیر رسانه های جمعی در یادگیری و نقش آن در دنیای امروز عبدالوهاب، شهیریل عثمان و محمد(۲۰۱۷) در مطالعه ای با عنوان "تأثیر رسانه های جمعی در رفتار دانشجویان" که با روش کیفی از نوع تحلیل اسناد انجام شده است، اعلام می کنند نقش رسانه های جمعی در نظام آموزش و پرورش قرن بیست و یکم به دلیل تاکید بر استفاده از رایانه و اینترنت کلیدی است. همچنین رسانه های جمعی از طریق تغییر نگرش و رفتار، می توانند تاثیرات منفی بر برخی از نوجوانان بویژه دانش آموزان دبیرستانی داشته باشند.

همانطور که بحث شد مطالعات گسترده ای در کشور های مختلف و در سطوح متعدد آموزش عالی و آموزش و پرورش انجام گرفته است. اما به نظر می رسد توجه به دانش آموزان، باورها، نگرش ها، عقاید و چشم انداز ها و جهان پیرامون از نظرگاه آنان به عنوان هسته ی تشکیل دهنده جهان آینده، دست کم مورد توجه تعداد اندکی از پژوهش ها بوده است. لذا مطالعه حاضر با هدف تحلیل و بازنمایی تجارب زیسته و ادراکات دانش آموزان از پنج ساحت صلح، یعنی صلح باخود، با خدا، هم نوعان، طبیعت و کتاب ها و منابع اطلاعاتی انجام شده و با رویکردی پدیدارشناسانه سعی در واکاوی این موضوع به منظور شناخت این دانش آموزان و آموزش متناسب با ادراکات آنان و نیز مقایسه این تجارب با تجارب بعد از آموزش (مستقیم و مجازی) انجام گرفته است.

^{۱۰}. Daniel Bar-Tal & Yigal Rosen

^{۱۱}. M Ayaz Naseem ,Adeela Arshad-Ayaz& Sophie Doyle

مطالعه حاضر با استفاده از روش تحقیق کیفی^{۱۲} و با رویکردی پدیدارشناسانه^{۱۳} انجام شده است. پدیدارشناسی به مثابه یک روش علمی یا یک مکتب فکری در یک سده گذشته مورد توجه بسیاری قرار گرفته است (نقیب زاده و فاضلی، ۱۳۸۵). هدف پژوهشگر از اجرای طرح تحقیق پدیدارشناسی آن است که معنی یک پدیده یا مفهوم مورد مطالعه (صلح در پنج بعد مذکور) را از نظر یک گروه (دانش آموزان متوسطه اول) بررسی کند. به عبارت دیگر پدیدارشناسی سعی بر آن دارد که به شناخت از پدیده، از طریق پی بردن به درک افراد از آن پدیده، ارج نهاد (بازرگان، ۱۳۹۷). ۲۱ نفر از دانش آموزان سه روستای مرزی^{۱۴} از توابع شهرستان سردشت^{۱۵}، از طریق نمونه گیری ملاکی^{۱۶} و هدفمند انتخاب شدند. دو ملاک مشاهده و قرارگرفتن در معرض خشونت، تشخیص نارضایتی و ناخشنودی از زندگی با عنایت به محل زندگی آنان که محیطی پرتنش بود، انتخاب گردیدند. لازم به ذکر است که در سه روستای مذکور تعدادی از افراد تحت عنوان کولبر، در حین کار و فعالیت، کشته و زخمی شده بودند. همچنین نمونه های دیگری از خشونت و آسیب های اجتماعی همانند بیکاری، فقر، افزایش نزاع و درگیری، قطع درختان و تخریب محیط زیست و... در این مناطق به وفور دیده می شود که بدیهی است کودکان مشاهده گر و بعضا مشارکت کننده در این امور نیز هستند. در درجه اول تجارب این دانش آموزان و ادراکات آنان از پنج محور یاد شده پیرامون صلح، با استفاد از فن مصاحبه عمیق نیمه ساختار یافته، مورد واکاوی قرار گرفت بعد از ضبط مصاحبه ها، مکتوب گردید. همچنین در کلاسی تحت عنوان زنگ آشتی، با توجه به تجارب هرکدام از آنان سعی در بهبود نگرش و ترمیم این تجارب نا مطلوب، به کار گرفته شد. در این کلاس از هر دانش آموز با توجه به تجربه وی درخواست می شد انشایی با محوریت بحث کلاس بنویسد بنابراین جهت تحلیل تجارب آن ها از انشاها نیز استفاده گردیده و همچنین بعد از اتمام کلاس (حدود یک سال تحصیلی) مجددا نسبت به بررسی دیدگاه آنان با استفاده از فن مصاحبه اقدام گردید. لازم به ذکر است از نظر پژوهشگر این اقدام می توانست علاوه بر سنجش میزان بهبودی نگرش آنان در طی دوره، می توانست زمینه مقایسه یافته ها را فراهم

^{۱۲}. Qualitative Research

^{۱۳}. phenomenology

^{۱۴}. (Kanyazard)-(Gilkank)-(Doli-khanwan)

^{۱۵}. sardast

^{۱۶}. criterion sampling

کند. این دو مصاحبه در بخش یافته ها تشریح گردیده‌اند. در جدول شماره یک برخی از ویژگی‌های شرکت‌کنندگان در پژوهش ملاحظه می‌گردد.

شماره شرکت کنندگان	جنسیت	سن	پایه تحصیلی
۱	دختر	۱۴	هشتم
۲	دختر	۱۵	هشتم
۳	دختر	۱۵	هشتم
۴	دختر	۱۴	هشتم
۵	دختر	۱۵	هشتم
۶	دختر	۱۴	هشتم
۷	دختر	۱۴	هشتم
۸	پسر	۱۵	هشتم
۹	پسر	۱۵	هشتم
۱۰	پسر	۱۵	هشتم
۱۱	پسر	۱۵	هشتم
۱۲	پسر	۱۴	هشتم
۱۳	پسر	۱۵	هشتم
۱۴	پسر	۱۴	هشتم
۱۵	پسر	۱۴	هشتم
۱۶	پسر	۱۵	هشتم
۱۷	پسر	۱۴	هشتم
۱۸	پسر	۱۵	هشتم
۱۹	پسر	۱۵	هشتم
۲۰	پسر	۱۵	هشتم
۲۱	پسر	۱۴	هشتم

جدول شماره ۱: برخی از ویژگی‌های جمعیت شناختی دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش

یافته ها:

همانطور که اشاره شد یافته‌های این پژوهش در دو بخش تجارب قبل از کلاس و بعد از آن یعنی به فاصله‌ی یک سال تحصیلی، تدوین گردیده است. در تحلیل و واکاوی تصورات این دانش آموزان نسبت به خود سه مضمون "نارضایتی از اعضای بدن"، "منفی نگری" و "ناراضی بودن از موقعیت اقتصادی، اجتماعی خود و خانواده" استخراج گردید. نمونه روایت‌های زیر موید این امر است.

ب. آ دانش آموز پسر می‌گوید: "من از خال‌های گونه ام رنج می‌کشم وقتی که جلوی آئینه می‌روم خیلی زشت به نظر می‌رسم و ناز می‌گویم... همچنین ن. س دانش آموز دختر می‌گوید: "گاهی وقت‌ها به بهانه‌های مختلف به دهانم ماسک می‌زدم و گاهی وقت‌ها شالم را بر روی دهانم می‌گیرم تا لب‌هایم پنهان باشند و هیچ‌کس آنها را نبیند... چون لب‌هایم خیلی کوچک است و من از آن‌ها بدم می‌آید" گ. د دانش آموز پسر می‌گوید: "من همیشه از پوست سیاه و زشت خود ناراضی بوده و خجالت می‌کشم..." در بررسی تصورات و درک دانش آموزان نسبت به خدا دو مضمون "منطبق نبودن کارهای خداوند با انتظارات آنان" و "دخالت خداوند در تمام امور زندگی آن‌ها" برداشت گردید. این مضامین از طریق بررسی نگرش دانش آموزان نسبت به پدیده خداوند و چگونگی شکل‌گیری در ذهن و نقش آن در زندگی‌شان، انجام شد. نمونه مصداق‌های زیر، در ذیل بیان گردیده است.

الف. ی. در مورد خدا و رابطه اش با خدا می‌گوید: "من یک روز با خدا قهر کردم که چرا امسال انگور و گردو در مناطق ما کم بود و آنچه هم که وجود داشت خراب بود این دو محصول در آمد‌های ما هستند و مردم این روستا‌ها از راه این محصول‌ها درآمد خود را بدست می‌آورند اما امسال این‌ها هم وجود نداشت و از راه مرز پول در می‌آورند... منطقه ما از مناطقی نیست که سیب و از این میوه‌ها داشته باشد برای همین با خدا قهر کرده‌ام..."

م. ک دانش آموز پسر می‌گوید: "مردم کرد برای پیدا کردن یک نان حلال برای خانواده‌هایشان به کولبری می‌روند اما کولبری هم خطرات زیادی دارد وقتی که به آن جا می‌روند خدا می‌داند در این راه سخت بر می‌گردند یا نه در راه پایگاه‌هایی وجود دارند که به کولبران تیر اندازی می‌کنند و یا بارهایشان را می‌گیرند و با خودشان می‌کشند. بعضی روز‌ها خبر کشته شدن یک کولبر فقیر می‌آید... من از خدا عصبانی هستم خدا میتونه ما رو نجات بده، نباید ما این طوری زندگی کنیم"

ه. م دانش آموز پسر می‌گوید: "من سالهاست که از خدا ناراحتم که چرا چشم‌های مرا ضعیف درست کرده و مثل دیگر بچه‌ها خوشحال نیستم"

در بخش مربوط به ادراکات دانش آموزان از روابط خود با خانواده، خویشاوندان، همسایگان، دوستان و هم کلاسی ها، معلمان، مسئولان (که با آنها برخورد داشته اند) و هم روستائیان واکاوی گردید. در این خصوص دو مضمون "عدم درک رفتارها و صحبت های آنان"، "زورگویی و بی احترامی خود و طرف مقابل" و "ایجاد پیش فرض منفی در خصوص افراد با استفاده از شنیده ها" استخراج گردید.

م.م یکی از دانش آموزان پسر می گوید: "در یکی از روزهای بهار که به اتفاق خانواده و عمویم به روستا رفته بودیم، بعد از گردش و استراحت عمویم شروع به نصیحت کردن من کرد در برخی از نصیحت هایی که به من می داد ناراحت شدم و از آن روز به بعد با او حرف نزدیم..."

س.آ دانش آموز پسر می گوید: "من وقتی که کلاس سوم بودم همیشه در مورد معلم کلاس ششم از بچه ها بد می شنیدم که می گفتند معلم بد و ترسناکی است من هم همیشه به آن موضوع فکر می کردم که وقتی به کلاس ششم برسم خدا می داند چه بلایی سرم می آید..."

س.آ می گوید: "من همیشه در مورد یکی از همسایه هایمان بد می شنیدم و هیچ کس در مورد او به خوبی حرف نمی زد من هم مثل مردم از بدی ها او حرف می زدیم و با او ارتباطی نداشتیم..."

م.م می گوید: "در روزهای آخر تابستان خیلی خوشحال بودم چون روزهای آغاز مدرسه ام نزدیک می شدند و تنها به آن روزها فکر می کردم دو روز تا رفتن به مدرسه مانده بود و آن روز به پدرم گفتم پدر چه روزها وسایل مدرسه ام را بخرم پدرم گفت اگر امروز مناسب باشد، باشد آن روز به بازار رفتیم و بعضی از وسایل مدرسه را خریدیم و چندتا از آن ها مانده که بخیریم و مغازه ها آن وسایل را نداشتند پدرم گفت پسرم باید بریم، اینجا تمام وسایل شان تمام شده و من خودم فردا برایت می آورم... من آن روز به خاطر اینکه پدرم برایم وسایل را نخرید ناراحت شدم..."

"عدم درک مزایای طبیعت و جنگل" و "مشارکت و همراهی با پدر و مادر در قطع درختان بلوط و بی توجهی نسبت به حفظ آن ها" دو مضمون استخراج گردیده از تحلیل مصاحبه ها در بخش تجارب زیسته دانش آموزان در برخورد با طبیعت (رودخانه ها، آب، درختان، گیاهان، جانوران، پرندگان، خاک، هوا و...) بودند. نمونه روایت های زیر موید این امر است.

"فصل بهار و ماه فروردین بود روزی از روزها پدرم به من گفت پسرم باید امروز یکی از درخت های بلوط مزاحم زمین کشاورزی را ببریم من هم گفتم خب باشه، آن روز درخت ها را بریدیم و به خانه آوردیم..."

"من گل ها و درختان را اصلا دوست ندارم وقتی مادر یا پدرم گل می کاشتند من در گلدان آنان چایی یا آب گرم می ریختم یا وقتی درختی در کنار خانه مان می کاشتند شاخه های آن ها را می شکستم یا یواشکی در گودال آن ها نفت می ریختم..."

همچنین در خصوص کتاب‌ها و منابع اطلاعاتی، روایت‌های دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفت دو مضمون "بیزاری و علاقه مند نبودن به کتاب با دلایل مختلف" و "فقدان درک کاربرد کتاب در زندگی و آینده" استخراج گردید.

"من به خاطر اینکه مدرسه‌ها باز شده بودند ناراحت بودم، من همه روز باید کتاب‌ها را بخوانم و آنقدر حاضر می‌کردم که از کتاب‌ها بیزار شده بودم من همه روزه باید این کار را تکرار می‌کردم من عصبانی می‌شدم و کتاب‌ها را شوت می‌کردم..."

"من وقتی که آخرین روز مدرسه می‌شد با کتاب‌هایم کار بدی می‌کردم می‌سوزاندم یا تکه پاره‌اشان می‌کردم چون دیگه به دردم نمی‌خوردند..."

همانطور که بحث شد تحلیل مصاحبه‌ها، استخراج مضامینی را به همراه داشت در کلاس درسی تحت عنوان "رنگ آشتی" تجارب هر کدام از دانش‌آموزان با جزئیات آن در هر پنج بخش و در جلسات متعدد مورد تحلیل قرار گرفت و راهنمایی‌هایی در خصوص چگونگی فکر کردن به این موضوعات، علت‌های به وجود آمدن و پیامدهای حاصل از آن، برای دانش‌آموزان تشریح گردید. بعد از گذشت یک سال تحصیلی مجدداً نسبت به واکاوی نگرش‌ها و نظرگاه آنان در پنج ساحت مذکور اقدام شد. تجارب جدید و رخدادهای قدیمی و جدید با استفاده از انشاءها و همچنین مصاحبه‌های مجدد، مورد بحث قرار گرفتند. در جدول شماره ۲ نتایج حاصل از آن‌ها مشاهده می‌گردد.

شماره شرکت کنندگان	مضامین استخراج شده در ساحت صلح با خود	مضامین استخراج شده در ساحت صلح با خدا	مضامین استخراج شده در ساحت صلح با هم نوعان	مضامین استخراج شده در ساحت صلح با طبیعت	مضامین استخراج شده در ساحت صلح با کتاب ها و منابع اطلاعاتی
۱	زشت نپنداشتن خود و قبول عینک زدن به منظور سلامتی (با الگو گیری از انسان های موفق)	پذیرش خدا از طریق پی بردن به حکیمانه بودن کارهای او	آشتی با دیگران (دوست) با فهم کار غیر منطقی خود و جبران کردن آن از طریق نوشتن نامه به او	تغییر تصمیم فروش بملوط های چیده شده از اطراف روستا با راهنمایی پدر بزرگ و کاشتن آن ها در جنگل	از بین رفتن بیزاری از کتاب و درک فواید آن و در نتیجه علاقه مند شدن به آن
۲	اختیار کردن مثبت اندیشی در زندگی و کنار گذاشتن سرزنش های پیاپی خود	پذیرش و دوستی با خدا به علت تغییر تصورات نسبت به او	آشتی و پیوند با دیگران، از طریق همدردی با زلزله زدگان کرمانشاه	کاشتن چند عدد بملوط در اطراف خانه و سعی در حفظ آن ها در طی این مدت	به وجود آمدن دیدگاه مناسب نسبت کتاب ها
۳	آشتی با دندان های سیاه و پوسیده خود و سعی در نگهداری بهتر از آنان	تغییر ویژگی های خداوند در ذهن، خدای خشمگین به خدای مهربان	آشتی با دیگران (پدر و مادر) از طریق گوش دادن به نصیحت های	با خود عهد بستن برای حفظ جنگل های روستا از	ابراز پشیمانی نسبت به سوزاندن و از بین بردن کتاب و عهد بستن با

		آنها و کنار گذاشتن بی احترامی	طریق کاشتن مستمر بلوط	خود در جهت نگهداری از آنها	
۴	آشتی با بدن و اعضای خود و سعی در بهبودی بیماری و توجه بیشتر به بدن خود	بر شمردن نعمت‌های خداوند و در اختیار گذاشتن آنها به انسان ها بدون انتظار	آشتی با دیگران (عمو) از طریق درک نیت خیرخواها نه او از نصیحت کردن	اشاعه فرهنگ کاشت نهال بلوط در خانواده	جلد کردن و پاکیزه نگه داشتن کتاب ها، مبداء نای آغاز آشتی با کتاب ها
۵	آشتی با یکی از تفاوت های خود با دیگران یعنی چپ دست بودن	آشتی با خدا از طریق پی بردن به حکمت کار های او	آشتی با دیگران (پدر و مادر) از طریق چرایی نصیحت های همیشگی	کاشتن چند بلوط در کنار مدرسه	آگاه نبودن از فواید کتاب ها، علت بیزاری تشخیص داده شده و بعد از رفع آن تا حدودی این موضوع بهبود یافت
۶	پذیرش خال و لکه های روی صورت و قبول کردن آن به عنوان بخشی از وجود خود	آشتی با خدا از طریق پی بردن به این نکته که خدا همیشه تلاش هایمان را بدون نتیجه نمی گذارد	آشتی با دیگران (دوست) از طریق درک اتفاقی بودن دعوا، و به یاد آوردن خوبی های او	فهم مزایای طبیعت سرسبز و انتقال آن به دیگران	آغاز تحقیق و یافتن چرایی کتاب خواندن، مبدائی برای دوستی با کتاب
۷	آشتی با یکی از اعضای بدن یعنی لب	آغاز کردن دوستی و آشتی	فهم مزایای درختان و	پی بردن به اهمیت کتاب و	

	های کوچک خود و پی بردن به زیبایی آن	با خدا از طریق فهم این نکته که نتایج تلاش ها، زندگی ما را رقم میزند	از طریق پی بردن به مقصود بودن خود در دعوا	طبیعت همانند تولید اکسیژن و سعی در انتقال آن به اعضای روستا	فواید آن، مبنای آشتی است
۸	پذیرش پوست سیاه خود و مانع نپداشتن آن در رسیدن به موفقیت	دوستی و کنار گذاشتن قهر با خداوند از طریق درک برخی اتفاقات تحصیلی (نمره کم گرفتن) و حکمت احتمالی آن	آشتی با دیگران (معلم) از طریق پی بردن به زحمات او	آب دادن به درختان از طریق الگو گیری از معلم	انس و نزدیکی به کتاب باعث فهم ماهیت و مزایای آن و در نتیجه علاقه مند و آشتی با آن
۹	آشتی با قد بلند خود و پی بردن به مزایای این نعمت	آشتی با خدا از طریق درک این نکته که رخ داد های زندگی ما حاصل تلاش هایمان است خدا هم در این راه یاور ماست نه مانع	آشتی با دیگران (هم کلاسی و فامیل) از طریق پی بردن به جدا بودن دو مقوله دعوای خانوادگی و دوستی	جمع کردن زباله ها و پلاستیک ها به اتفاق خانواده در طبیعت	تعیین وقت های مستمر و روزانه برای کتاب و جایگزین کردن آن به جای فضای مجازی
۱۰	آشتی با موهای فر خود و شکر گزار بودن این نعمت	آشتی با خداوند از طرق فهم این نکته که متفاوت خلق شدن،	آشتی با دیگران (دوست) از طریق پذیرش	فکر کردن در خصوص چرایی بیزاری از زمستان و پی	درک کتاب ها و فواید آن در زندگی و در

		علاوه بر معایب مزای نیز دارد	سهم خود در عذر خواهی	بردن به مزیت های این فصل	نتیجه آشتی کردن با کتاب
۱۱	آشتی با انگشتان) معلولیت انگشتان) خود و مخفی نکردن آن از دیگران	آشتی کردن با خدا از طریق فهم امیدواری به خداوند برای بهبود آینده	آشتی با دیگران (معلم) از طریق پی بردن به دروغ بودن شنیده ها	برخلاف گذشته، علاقه مند شدن و لذت بردن از غذا دادن به حیوانات	درک این نکته که انسان های موفق، دارای شغل خوب) د کتر) کتاب خوان بوده اند
۱۲	آشتی با جوش ها و لک های صورت از طریق نشانه پنداشتن آن و رسیدن به مرحله بزرگسالی و تصمیم گیری مستقل	آشتی کردن با خدا از طریق فکر کردن به حکیمانانه بودن امور از طرف خداوند	آشتی با دیگران (همسایه) از طریق شنیدن نصیحت امام جمعه	ابراز پشیمانی برای مشارکت در قطع درخت همراه با پدر و تعهد کردن برای عدم تکرار آن	فهم عصبانیت غیر منطقی و بی دلیل از کتاب ها و ربط نداشتن آن ها به کتاب
۱۳	آشتی با دندان هایی که از آن ها بیزار بودم و پی بردن به علت زرد بودن آن ها	آشتی کردن با خداوند از طریق نماز خواندن، روزه گرفتن و انجام دادن اعمال دینی	آشتی با دیگران (همسایه) از طریق پی بردن به شایعه بودن گفته ها در مورد او	ابراز پشیمانی از ریختن نفت در گلدان های خانه و عهد بستن برای حفظ گل ها و طبیعت	دیدن یک کتاب در فضای مجازی) تلگرام) و خواندن و علاقه مند شدن به کتاب ها
۱۴	آشتی با صدای بم خود و نشانه پنداشتن آن در رسیدن به بلوغ	آشتی با خدا از طریق پذیرش مصلحت محور بودن اجابت نشدن دعاها و درخواست ها	آشتی با دیگران (پدر) از طریق صادقانه بودن قول هایش	آشتی با طبیعت از طریق نریختن زباله در زمین های اطراف خانه	

۱۵	آشتی با موهای خود و مرتب کردن هر روز آن ها	آشتی کردن با خداوند از طریق تغییر تصویر ذهنی از خداوند	آشتی با دیگران (خواهر) از طریق و عهد بستن برای دعوا نکردن و دوستی همیشگی الگو گیری از دیگران	ابراز پشیمانی از آسیب رساندن به تنه درختان و عهد بستن در جهت عدم تکرار آن
۱۶	پذیرش چهره خود به عنوان چهره ای زیبا و نه زشت و شکر گزار بودن	آشتی با خداوند از طریق امیدوار بودن او در آینده	آشتی با دیگران (معلم) از طریق فهم شایعه بودن صحبت ها در مورد او	پی بردن به اشتباه خود در کشتن گنجشک ها و ابراز پشیمانی از آن
۱۷	پذیرش معلولیت چشم خود (غیر طبیعی بودن رنگ چشم)	آشتی با خدا از طریق تغییر یافتن دید نظر در خصوص چهره	آشتی با دیگران (مدرسه، معلم) از طریق کمک کردن پدر به وی	گوش کردن به نصیحت های پدر بزرگ مبنی بر آبیاری همیشگی درختان گردو
۱۸	آشتی با بینی دراز و غیر طبیعی خود و دیدن مزایای آن	آشتی با خدا از طریق عهد بستن برای انجام اعمال دینی		ابراز پشیمانی از کندن پوست درختان به تفنن و تعهد کردن در انجام ندان آن
۱۹	پذیرش وضعیت نامناسب مالی خود به عنوان یکی از حکمت	رسیدن به این نگاه که لازمه صلح با خداوند		ابراز ناراحتی و پشیمانی از قطع درختان و عهد

	بستن در عدم تکرار آن		خود را شناختن است.	های خداوند و سعی در گله نکردن آن	
	سعی در فهمیدن مزایای درختان و عهد بستن در محافظت از آنان			آشتی با بینی بزرگ خود	۲۰
	ابراز پشیمانی از ریختن آشغال در رود خانه و عهد در تکرار نکردن آن				۲۱

جدول شماره ۲: نتاج حاصل از تحلیل انشاءها و مصاحبه های مجدد

بحث و نتیجه گیری:

سیطره جنگ و جاری نبودن گفتمان صلح در دنیای امروز و به ویژه در خاورمیانه موجی از خشونت، کشتار و ویرانی را به بار آورده است. کودکان امروز و بزرگسالان آینده تاثیر پذیر و تاثیرگذار بر این شرایط خواهند بود. در مطالعه حاضر که با روشی پدیدارشناسانه در منطقه ای با پیشینه ای از خشونت و موجی از آسیب های اجتماعی، انجام گرفته است سعی شده تجارب و ادراکات دانش آموزان در پنج محور یاد شده، بازنمایی گردد.

در محور اول، ادراکات و تجارب زیسته افراد در خصوص صلح با خود، سه مضمون "نارضایتی از اعضای بدن"، "منفی نگری" و "ناراضی بودن از موقعیت اقتصادی، اجتماعی خود و خانواده" برداشت گردید. مضامین مذکور می تواند حاصل و برآیند مورد تمسخر قرارگرفتن توسط دوستان، آشنایان، پدر و مادر و نیز حاصل

خودارزشمندی^{۱۷} ضعیف و همچنین اعتماد به نفس پایین در کودکان باشد. در مطالعه‌ای که محمودی و شاطریان محمدی (۱۳۹۶) با عنوان "مقایسه خودارزشمندی، اعتماد اجتماعی و نیاز به خاتمه در دانش آموزان تیز هوش و عادی" انجام دادند به این نتیجه رسیدند که میانگین خود ارزشمندی در دانش آموزان مدارس تیز هوش از دانش آموزان مدارس عادی بیشتر است. این موضوع می‌تواند نشان دهنده اهمیت خود ارزشمندی و تاثیرات آن بر ابعاد تحصیلی و نیز اجتماعی باشد. در "زنگ آشتی" که پیشتر توضیح داده شد به تشریح علل و سبب شناسی و نیز ارائه راهکارهایی به منظور بهبود نگرش ایشان اقدام گردید. نتایج حاضر در جدول ۲ مشاهده می‌گردد.

در محور دوم یعنی صلح با خدا دو مضمون "منطبق نبودن کارهای خداوند با انتظارات آنان" و "دخالته خداوند در تمام امور زندگی آنها" استخراج گردید. به نظر می‌رسد تصور عمده کودکان شرکت کننده در پژوهش نسبت به خداوند نوعی دخالت مستقیم در امور زندگی و همچنین نسبت دادن صفاتی همچون خشمناک بودن و بی توجهی به زندگی محرومان و به حاشیه رانده شدگان قابل مشاهده است. این دیدگاه می‌تواند منعکس کننده جاری بودن خدا و نقش فعال آن در زندگی والدین آنها و به طور کلی مردم این منطقه باشد که به نحوی در ذهن کودکان نیز شکل گرفته است. در کلاس مذکور با عنایت به تجربه منحصر به فرد هر دانش آموز نکاتی در خصوص تصورات نادرست وی و همچنین راهکارهایی به منظور شکل دهی و هدایت تفکر وی از خداوندی خشمگین به خداوندی مهربان و از خدایی جنگ آفرین به خدایی صلح گستر بکار گرفته شد. نتایج حاصل در ستون دوم جدول ۲ قابل مشاهده است.

در محور سوم یعنی صلح با هموعان (خانواده، خویشاوندان، همسایگان، دوستان و هم کلاسی ها، معلمان، مسئولان) (که با آنها برخورد داشته اند و همچنین هم روستائیان) سه مضمون "عدم درک رفتارها و صحبت های آنان"، "زورگویی و بی احترامی به خود و طرف مقابل" و "ایجاد پیش فرض منفی در خصوص افراد با استفاده از شنیده ها" مورد واکاوی قرار گرفت. به نظر می‌رسد با توجه به شرایط منطقه ی زندگی این افراد که محروم از هرگونه دسترسی به امکانات فرهنگی، آموزشی و ارتباطی گسترده هستند و به تبع آن خلا آموزش ارتباطات موثر و تعاملات اجتماعی با دسته های مذکور دور از انتظار نیست. بنابراین در "کلاس آشتی" به ویژگی های افراد، عوامل موثر بر ارتباطات و نکاتی در خصوص تعاملات موثر و به دور از خشونت ارائه گردید. نتایج مصاحبه های بعد از آموزش در ستون سوم جدول ۲ ملاحظه می‌گردد.

^{۱۷}.[Self-esteem](#)

در محور چهارم یعنی نگاه دانش آموزان به طبیعت (رودخانه ها، آب، درختان، گیاهان، جانوران، پرندگان، خاک، هوا و...) دو مضمون "عدم درک مزایای" و "مشارکت و همراهی با پدر و مادر در قطع درختان و بی توجهی نسبت به حفظ آن‌ها" استخراج گردید. لازم به ذکر است خلا آموزش به دانش آموزان و والدین آن‌ها و همچنین جوامع روستایی در خصوص چرایی حفظ طبیعت، درختان، گیاهان، جانوران، پرندگان به منظور زندگی سالم تر امری لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

در محور پنجم و پایانی دو مضمون "بیزاری و علاقه مند نبودن به کتاب با دلایل مختلف" و "فقدان درک کاربرد کتاب در زندگی و آینده" نیز نشان از فقدان جایگاه مطلوب فرهنگ کتاب و کتاب خوانی و همچنین سطح فکری نامطلوب با علل مختلف حکایت دارد. این موضوع یکی از محورهای "کلاس آشتی" و ارائه راهکارهای مناسب در جهت ترویج این فرهنگ حسنه در میان کودکان و خانواده ها و جوامع ایشان بود.

در سطح عملی و به منظور بهبود وضعیت کودکان این چینی موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- توجه هرچه بیشتر برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزش به این مناطق با توجه به شرایط خاص جغرافیایی، اقتصادی و فرهنگی
- ۲- ارتقای سطح فکری و فرهنگ این جوامع از طریق احداث کتابخانه ها و مراکز فرهنگی و با تاکید بر کودکان و نوجوانان
- ۳- برگزاری دوره های مختلف افزایش خود ارزشمندی و اعتماد به نفس، ارتباطات موثر، نوع دوستی، حفظ محیط زیست و ترویج فرهنگ کتاب خوانی با محوریت کودکان و نوجوانان
- ۴- توجه معلمان و مربیانی که با مرتبط با کودکان و نوجوانان به منظور ایجاد بستر صلح در مدارس

- فتحی واجارگاه، کوروش؛ اسلامی، معصومه (۱۳۸۷) بررسی میزان توجه به «آموزش صلح» در برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه متخصصان تعلیم و تربیت، کارشناسان برنامه ریزی درسی و معلمان دوره ابتدایی شهر تهران، مجله نوآوری های آموزشی، (۲۵)، ۴۹-۷۶
- کاظم پور، اسماعیل؛ باباپور واجاری، مریم (۱۳۹۶)، تاثیر آموزش صلح بر مسئولیت پذیری دانش آموزان، رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۴ (۳۲)، ۶۵-۸۲
- زادزیل، هربرت، ترجمه: حکیمون، حسن (۱۳۸۱)، تربیت برای صلح، فصلنامه آموزه، ۱۵
- مرزوقی، رحمت اله، محمدی، مهدی، شمشیری، بابک، دادگر، همایون (۱۳۹۶) تدوین برنامه درسی صلح در آموزش عالی: یک مطالعه کیفی، راهبردهای آموزشی در علوم پزشکی، ۱۰ (۵)، ۳۸۴-۳۹۶
- میر، محمد، شمشیری، بابک (۱۳۹۶)، بررسی تربیت دینی صلح محور مبتنی بر کثرت گرایی دینی عرفانی، *ادیان و عرفان*، (۱) ۵۰، ۱۴۷-۱۷۰
- فیروز کمیشانی، فاطمه (۱۳۹۳) بررسی ویژگیهای آموزش صلح در برنامه‌ی درسی دوره‌ی ابتدایی از دیدگاه کارشناسان و معلمان، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه روانشناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی
- نقیب زاده، احمد، فاضلی، حبیب اله (۱۳۸۵)، درآمدی بر پدیدارشناسی به مثابه روشی علمی، پژوهشنامه علوم سیاسی، (۱) ۲، ۲۹-۵۳
- بازرگان، عباس (۱۳۹۷) مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته، تهران، نشر دیدار
- محمودی، لیلا، شاطریان محمدی، فاطمه (۱۳۹۶) مقایسه خودارزشمندی، اعتماد اجتماعی و نیاز به خاتمه در دانش آموزان تیزهوش و عادی، سومین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران، قم، https://www.civilica.com/Paper-CTCONF۰۳-CTCONF۰۳_۰۲۰.html

-Reardon, B. (۱۹۸۸). *Comprehensive Peace Education*. New York: Teachers College Press

-UNESCO, International Bureau of Education. (1996). Educational Innovation and Information. Geneva: IBE

BarTal, D., & Rosen, Y. (2009). Peace Education in societies Involved in Interactable Conflicts: Direct and Indirect Models *Review of Educational Research*, (79) 2, 207-220

- Nasim, M. A., Ayaz, A. A., Doyel, S. (2017). Social media as space for peace education: Conceptual contours and evidence from the Muslim world, *Research in Comparative & International Education*, 12(1), 90-109

- Abdul Wahab, N., Shahril Othman, M., Muhammad, N. (2017). The Influence of the Mass Media in the Behavior Students: A Literature Study, *Academic Research in Business and Social Sciences*, (7) 1